

УДК 81'23

DOI: <https://doi.org/10.32589/2311-0821.2.2021.252111>

О.П. Романенко

Київський національний лінгвістичний університет, Україна

e-mail: donnaolga@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4490-5533>

МОРФОЛОГІЧНА КОМБІНАТОРИКА ФОЛЬКЛОРНИХ ДЕМІНУТИВІВ У КОЛИСКОВИХ ПІСНЯХ НОВОГРЕЦЬКОЇ, СЕРБСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

Abstract

The article focuses on morphological models of combinatorics of diminutive suffixes in lullabies in Modern Greek, Serbian and Ukrainian. A method of computer and targeted sampling of folklore diminutives in lullabies in the studied languages was developed.

The "Multi Text Finder" software was adapted for computer and targeted sampling of diminutive suffixes in electronic texts of lullabies in Modern Greek, Serbian and Ukrainian and their search was performed according to the following algorithm: search location (document) was selected; diminutives in each language were loaded to search; words with diminutive suffixes were searched; the automatically selected units that are not the object of the scientific research were sorted out. The advantages of the used computer programme proved to be the following: the ability to search multiple word elements, support of basic document formats (TXT, DOC, RTF, etc.), integration with Windows Explorer, preview of search items, good search speed, user-friendliness.

It was established that adding diminutive suffixes to the stem causes combinatorial morphological changes that occur due to the interaction of phonemes because of their distribution. As a result of the interaction of two adjacent phonemes (stem final and diminutive suffix) one of them may feature changes of: qualitative (accommodation, assimilation, dissimilation) or quantitative (simplification, lengthening and contraction) character. The comparative analysis helped to find out that morphological combinatorial changes are almost uncharacteristic of masculine diminutives in Modern Greek and neuter diminutives in Serbian. As for the feminine gender, combinatorial changes occur in all three languages. In Modern Greek the unique characteristic is the addition, which is a combinatorial morphological change, created by joining the feminine suffix *-πολύ-α* and the neuter suffix *-άκι* to the stem.

Keywords: combinatorial morphological changes, folklore diminutives, distribution, lullabies.

Анотація

У статті схарактеризовано морфологічні моделі комбінаторики демінутивних суфіксів у колискових піснях новогрецької, сербської та української мов. Розроблено методику комп'ютерної та цільової вибірки фольклорних демінутивів у колискових піснях новогрецької, сербської та української мов.

Адаптовано програмне забезпечення "Multi Text Finder" для комп'ютерної і цільової вибірки демінутивних суфіксів в електронних текстах колискових пісень новогрецької, сербської та української мов і виконано їх пошук за таким алгоритмом: вибрано місце пошуку (документ); завантажено для пошуку демінутиви кожної мови; здійснено пошук слів із демінутивними суфіксами; відсортовано ті автоматично виділені одиниці, які не є об'єктом наукового дослідження. Зазначено переваги обраної комп'ютерної програми на тлі інших: можливість одночасного пошуку декількох елементів слів, підтримка основних форматів документів (TXT, DOC, RTF тощо), інтеграція із провідником Windows, попередній перегляд пошукового елемента, швидкість пошуку, простота і зручність у використанні.

Установлено, що при додаванні демінутивних суфіксів до твірної основи відбуваються комбінаторні морфологічні зміни, що виникають через взаємодію фонем, зумовлену їхньою дистрибуцією. Унаслідок взаємодії двох суміжних фонем (фіналі твірної основи та демінутивного суфікса) може відбуватися зміна однієї з них: якісного (акомодация, асиміляція, дисиміляція) чи кількісного (спрощення, подовження і стягнення) характеру. У результаті зіставного аналізу виявлено, що морфологічні комбінаторні зміни майже не характерні для демінутивів новогрецької мови чоловічого роду та середнього роду сербської

мови. У жіночому роді комбінаторні зміни відбуваються у всіх трьох мовах. Унікалією для новогрецької мови є така комбінаторна морфологічна зміна, як вставка – нарощення основи при приєднанні суфіксів жіночого роду -οποῦλ-α та середнього роду -ήκι.

Ключові слова: комбінаторні морфологічні зміни, фольклорні демінутиви, дистрибуція, колискові пісні.

Формулювання проблеми та обґрунтування актуальності її розв’язання. Мова кожного народу, за словами І.С. Беркешук, – "це універсальне відображення етнічності, фундамент існування культури, історії, традицій, вірувань, побуту і, як результат, – національних відмінностей у сприйнятті світу. Вона виражає національний менталітет, який, переживши століття, зберігає відгомін минулих поколінь у приказках, метафорах та інших лінгвальних символах культури" (2016, с. 26), що мають фольклорну природу.

Мові фольклору властиві свої маркери, одним із яких є демінутиви. Найбільш своєрідні демінутиви є в **колискових піснях**, що належать до **дитячого фольклору**.

Фольклорні демінутиви як мовні універсалії (Jurafsky, 1996) реалізуються в колискових піснях за допомогою способів і засобів різних рівнів: морфологічного, граматичного і лексико-семантичного, зокрема шляхом афіксації з властивою їй дистрибуцією голосних і приголосних фонем, частиномовної і родової демінутивної належності, зміни лексичного значення основного слова тощо. Дослідження комбінаторики фольклорних демінутивів на морфологічному рівні є важливим кроком для розкриття їхньої генеалогічної природи. І це особливо актуально для зіставних досліджень, результати яких сприятимуть виявленню лексико-семантичної комбінаторики фольклорних демінутивів у різних індоєвропейських мовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика морфологічної комбінаторики демінутивів частково висвітлена в працях дослідників, які аналізували явище демінутивності як особливість словотвору кожної мови (Д. Журафски, О. Кукушкіна), зокрема, новогрецької (П. Асімопулос, А. Карра), сербської (В. Йованович), англійської (Н. Фурист), української (І. Беркешук, М. Кочерган, А. Корольова, Н. Руда та ін.). На тлі визначення національно-культурної специфіки демінутивності, дослідники більшою мірою звертали увагу на засоби її вираження і категорійний статус. Морфологічна комбінація афіксів та їхня дистрибуція передовсім у зіставному плані представлена вперше в запропонованій статті.

Мета та завдання статті: схарактеризувати закономірності морфологічної комбінаторики фольклорних демінутивів у колискових піснях новогрецької, сербської та української мов; розробити методичний алгоритм для вибірки фольклорних демінутивів із колискових пісень досліджуваних мов; виявити спільні та відмінні морфологічні дистрибуції фольклорних демінутивів у колискових піснях новогрецької, сербської та української мов.

Методи та методологія проведення дослідження. Вибірка демінутивів у колискових піснях трьох досліджуваних мов здійснена за допомогою програмного забезпечення "Multi Text Finder", яке надало змогу знайти в певному тексті введене ключове слово або певний його елемент, у цьому разі – афікс / суфікс. Програма "Multi Text Finder" здійснила пошук потрібного елемента у всіх словах, що трапилися в текстах колискових пісень (Multi Text finder, 2017). Для опрацювання комп’ютерної (демінутивних суфіксів у текстах колискових пісень) та цільової (текстів колискових пісень трьома мовами) вибірки було застосовано переважно дистрибутивний аналіз і валентний аналіз як складники комбінаторної синтагматики.

Пошук демінутивних суфіксів і надалі демінутивних одиниць здійснено за таким алгоритмом: у програмі вказано місце пошуку (папка, диск або документ: у нашому випадку – це документ); вибрано документ для пошуку слів; зазначено демінутиви у кожній мові через кому; відібрано ті демінутивні одиниці, які є об’єктом наукового дослідження.

У пошуковому вікні програми обрано місце пошуку, тип документа, введено пошукові демінутивні суфікси й розпочато пошук.

Програма "Multi Text Finder" знайшла всі тексти, де наявні зазначені демінутивні суфікси, і надала змогу опрацювати тексти, в яких демінутивні суфікси марковані кольором. За необхідності – можна було відкрити, скопіювати або видалити їх.

Перевагами цієї програми серед інших є: одночасний пошук декількох елементів слів, підтримка основних форматів документів (TXT, DOC, RTF тощо), інтеграція із провідником Windows, попередній перегляд пошукового елемента, швидкість пошуку, простота і зручність у використанні (Multi Text Finder, 2017).

За описаним вище алгоритмом здійснено автоматичний пошук демінутивів новогрецької мови зі збірки "Τα λαϊκά νανουρίσματα ως ποιητικό είδος" (1996). Ця електронна збірка містить 79 текстів народних колискових пісень, які були завантажені в програму за допомогою натискання "Місця пошуку" і обрання збірки "Τα λαϊκά νανουρίσματα ως ποιητικό είδος". У вікні "Пошук слова через кому" вводилися *демінутивні суфікси новогрецької мови в кількості 20 одиниць*: -αδάκι, -άκι, -άκος, -αρούδι, -ί, -ι, -ίδιο, -ίκα, -ίκος, -ιο, -ίσκος, -ίτσα, -οπούλα, -όπουλο, -ούδι, -ούλα, -ούλης, -ούλι, -ούτσικος, -άκης. Після натискання кнопки "Пошук" у правій частині вікна підсвічувалися червоним ті форманти, що були знайдені в колискових (Див. рис. 1).

Із 79 текстів народних колискових пісень новогрецькою мовою були обрані ті **50 колискових**, в яких програма "Multi Text Finder" виділила найбільшу кількість демінутивних суфіксів. При цьому використовувалася **цільова вибірка**, коли, як уважає Т.В. Жеребило (2016), дослідник залучає той неохідний мінімум матеріалу, в якому виявлено найбільшу репрезентативність досліджуваного мовного явища. Для точності й об'єктивності наукових результатів було здійснено механічну верифікацію демінутивних суфіксів для додаткової перевірки отриманих результатів, оскільки не всі підсвічені програмою елементи є демінутивними суфіксами.

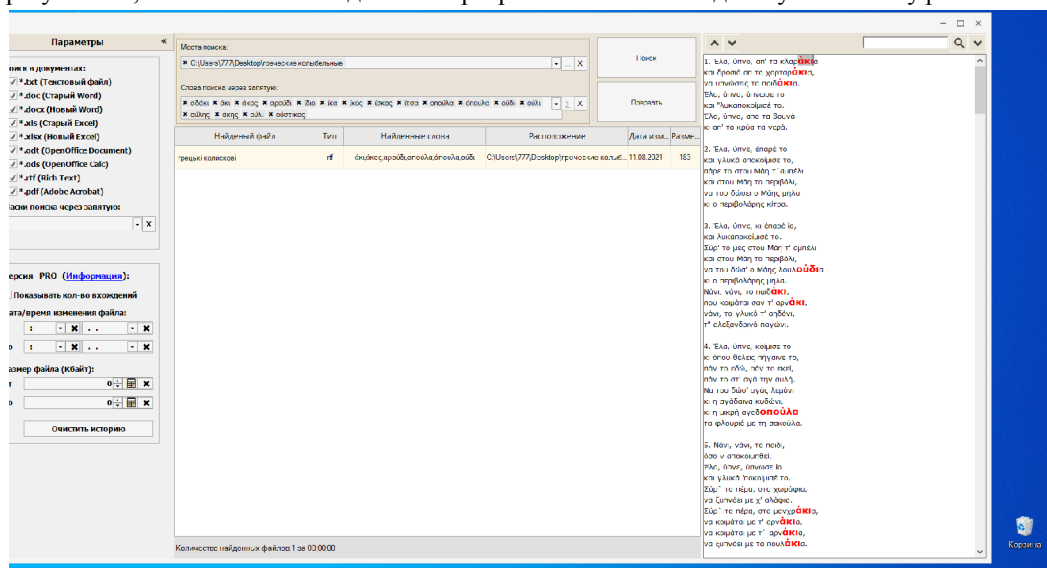

Рис. 1. Приклад пошукового вікна програми "Multi Text Finder" на матеріалі новогрецької мови

У програму "Multi Text Finder" завантажено текстовий документ, у який задалегідь було скопійовано 50 колискових пісень з Інтернет-джерел: Учителица Драгана. Народне усипаванке. Режим доступу: <https://draganauciteljica.wordpress.com/2016/01/20/народне-усипаванке/>; <https://repozitorij.ufzg.unizg.hr/islandora/object/ufzg%3A1160/datastream/PDF/view>.

Для сербської мови використано такий же алгоритм пошуку демінутивних суфіксів, як і для новогрецької. Було проаналізовано всі знайдені колискові пісні (50 текстів) (Рис. 2).

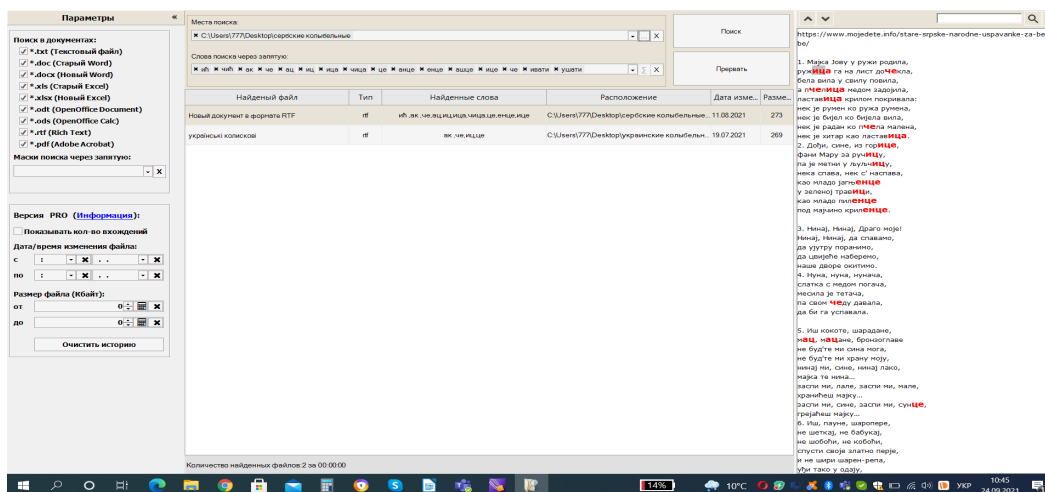

Рис. 2. Приклад пошукового вікна програми "Multi Text Finder" на матеріалі сербської мови

У вікні "Пошук слова через кому" вводилися *демініутивні суфікси сербської мови в кількості 23 одиниці*: -ић, -чић, -(а)к, -ель(а)к, -уль(а)к, -ар(а)к, -ер(а)к, -ур(а)к, -ић(а)к, -ч(а)к, -еч(а)к, -ич(а)к, -(а)ц, -ица, -чица, -ка, -ца, -це, -анце, -енце, -ашце, -ешце, -че (Јовановић, 2010).

Зі збірки "Дитячий Фольклор (Бібліотека української усної народної творчості): колискові пісні" (1986), що включає 236 *текстів народних колискових пісень української мови*, теж відібрано 50 текстів, у яких програма "Multi Text Finder" виділила найбільшу кількість демінутивних суфіксів за допомогою цільової вибірки. У вікно програми "Слова пошуку через кому" завантажено 54 *демініутивні суфікси української мови*. Для української мови ми дотримувалися такого ж алгоритму пошуку, що був описаний для новогрецької та сербської мови.

За допомогою комп'ютерної (демініутивні суфікси у текстах колискових пісень) та цільової (тексти колискових пісень трьома мовами) вибірки було обрано: 20 суфіксів – у новогрецькій мові, 23 – у сербській мові та 54 – в українській та по 50 текстів колискових пісень у трьох мовах.

Виклад та обговорення основного матеріалу дослідження. Використовуючи в колискових піснях *фольклорні демінутиви*, адресант прагне створити атмосферу інтимності (Корольова, 2002; Фурист, 2010), підкреслити свою близькість, продемонструвати ласкавий, пестливий характер своїх звертань до маленької дитини. Особливо часто мовець уживає демінутиви зі зменшувально-пестливими суфіксами при спілкуванні з маленькими дітьми: *лягай у ліжечко, болить животик* тощо.

Фольклорні демінутиви, як показує проаналізований матеріал трьох мов, називають як конкретні предмети і явища буття, так й абстрактні поняття. При цьому дуже часто використовуються повтори однокореневих дериватів зі зменшувально-пестливими суфіксами, що посилює їхній емоційний вплив: наприклад, "*Λουλούδια, λουλουδάκια επάρτε με εκεί πέρα*" (Τα λαϊκά ναυορισματα ως ποιητικό είδος, 1996, с. 19), "*мицо, мицо мала*", "*љуља, љуља, љушке*" (<https://repozitorij.ufzg.unizg.hr/islandora/object/ufzg%3A1160/datastream/PDF/View>, с. 24); "*Ой ну котик, котино*"; "*Котику сіренький, котику біленький, котку волохатий*" (Довженок, 1986).

Рівнева таксономія фольклорних демінутивів показала, що через їхню однокореневу повторюваність вони здатні виконувати функцію вторинних демінутивів, які містять два суфікси зі зменшувально-пестливим значенням: *чобіт – чобіт-ок – чобіт-очок*.

Комбінаторна синтагматика демінутивних афіксів **на морфонологічному рівні** виражається в дистрибутивних особливостях морфів, тобто в їхній обмеженій дистрибуції. Морфонологічні

обмеження продуктивності демінутивних афіксів, частіше суфіксів, – це сформовані в узусі шаблони, що диктують вибір суфікса відповідно до фіналі основи, кількості складів і типу наголосу основи, але під впливом фольклорного контексту.

За О.В. Кукушкіною, фіналь основи накладає на вибір суфікса певні обмеження: якщо основа іменника закінчується на **к, г, х**, то до неї не можуть приєднуватися демінутивні суфікси чоловічого роду **-ик, -чик**, а приєднуються суфікси **-ок, -ечок** (укр.), **-ак** (сербськ.); якщо основа закінчується на **-ц** та **шиплячі**, то неможливо приєднати суфікси **-к-, -чик**, але можна **-ик** (*куліш – кулешик*); якщо основа іменника закінчується на м'який приголосний, то неможливо приєднати демінутивний суфікс чоловічого роду **-ик**; якщо на зубні **т, д, з, с**, то неможливо приєднати демінутивний суфікс **-чик**; якщо основа іншого типу, то можливе приєднання всіх трьох суфіксів (Кукушкіна, 2016, с. 243). "Якщо тип фіналі основи припускає використання не одного суфікса, то вибір між ними пов'язаний насамперед із кількістю складів основи і типом її наголосу" (Кукушкіна, 2016, с. 244).

Розподіл синонімічних зменшувально-пестливих суфіксів (*вітер – вітр-ик – вітер-ець*) демонструє ті складні морфологічні механізми, які використовує мова для утворення оптимальних словотвірних похідних.

Свідомість мовця намагається підібрати такий афікс, який морфологічно найбільше підходить для основи (тобто не створює небажаних сполучень приголосних, а також дозволяє зберегти вихідне місце наголосу) й одночасно відповідає вимогам певного словотвірного типу: забезпечує розрізнення форманта та його значення.

Проте в колискових піснях комбінаторні фонологічні зміни відбуваються шляхом пристосування артикуляції розташованих поряд фонем незалежно від мовця, підсвідомо, для полегшення артикуляції потрібних дистрибуцій фонем.

При додаванні демінутивних суфіксів до твірної основи відбуваються *комбінаторні морфологічні зміни*, що виникають через взаємодію фонем та зумовлені їхньою дистрибуцією. Унаслідок такої взаємодії двох суміжних фонем (фіналі твірної основи та демінутивного суфікса) може відбуватися зміна одного з них: якісного (акомодация, асиміляція, дисиміляція) чи кількісного (спрощення, подовження і стягнення) характеру.

Модифікації фонем у мовленнєвому потоці відбуваються в системі вокалізму: *акомодация* (пристосування голосних до сусідніх приголосних), *редукція* (зміни ненаголошених голосних щодо тривалості, інтенсивності, якості), *вокальна асиміляція*; у консонантизмі – *акомодация* (пристосування приголосних до сусідніх голосних) й *асиміляція* (уподібнення) приголосних у групах приголосних (Кочерган, 2000, сс. 135-141).

Причиною появи акомодации, тобто чергувань приголосних, є процеси палаталізації – пом'якшення задньоязикових приголосних перед голосними переднього ряду та пом'якшення губних і зубних приголосних перед /j/. Характерним для консонантних альтернатив (чергувань) є їхнє функціонування не в середині кореня, а на морфемних швах. Тип консонантної фіналі основи накладає суттєві обмеження на вибір суфікса. Ці обмеження дозволяють зберегти морфемний шов, уникнути скупчення приголосних і збігу із суфіксом, які мають інше значення.

Приєднуючись до фіналі основи за допомогою суфіксів **чоловічого роду** в новогрецькій мові: **-окаς** (*о уо̀ς – о уо̀каς*), **-о̀окаς** (*о уо̀ς – о уо̀окаς*); сербській мові: **-ић** (*сат – сатић, цвет – цветић*), **-ак** (*пуп – пупак, дан – данак, син – синак*), **-ац** (*реп – репац*) та українській мові: **-ик** (*Панас – Панасик*), утворюються демінутиви, в яких фонетичні комбінаторні зміни **не відбуваються**.

При цьому три суфікси із дев'яти демінутивів у сербській мові та 26 із 27 – в українській мові **чоловічого роду** зазнають морфологічних комбінаторних змін:

– зміна наголосу з кореня твірного слова на перший голосний демінутивного суфікса: **-ок** (*сон – сонок, кіт – коток, син – синок, чобіт – чобіток, ліс – лісок*), **-очок** (*час – часочок*,

сад – садочок, голос – голосочок, виріст – виросточок, син – синочок, дуб – дубочок, горіх – горошок/горішок, чобіт – чобіточок, холод – холодочок, кіт – коточок), -ечок (верх – верхечок), -инок (час – часинок, кіт – котинок), -ул-я (син – синуля), -ець (вітер – вітерець), -юш-а (Іван – Ванюша);

– лабіалізація фіналі основи відбувається, якщо суфікс починається з лабіалізованої голосної: **-ок** (*сон – сонок, кіт – коток, син – синок, чобіт – чобіток*), **-очок** (*час – часочок, сад – садочок, голос – голосочок, виріст – виросточок, син – синочок, дуб – дубочок, горіх – горошок / горішок, чобіт – чобіточок, холод – холодочок, кіт – коточок*), **-ул-я** (*син – синуля*), **-юш-а** (*Іван – Ванюша*);

– чергування /i/ у закритому складі з /o/, /e/ при додаванні суфіксів: **-ик** (*кіт – котик, куліш – кулешик*), **-ок** (*кіт – коток*), **-очок** (*виріст – виросточок, горіх – горошок, кіт – коточок*) та **-инок** (*кіт – котинок*);

– чергування /e/ з фонетичним нулем при додаванні суфікса **-ик** (*вітер – вітрик*);

– консонантна акомодация фіналі основи (зміна **г, к, х** на **ж, ч, ш**) при додаванні суфіксів: **-ок** (*горіх – горошок, вінок – віночок*), **-ечок** (*верх – верхечок*) в українській мові та **-ић, -ак** (*зец – зечић, сњег – сњежак*) у сербській мові;

– прогресивна палаталізація фіналі основи при додаванні демінутивних суфіксів **-юш-а** (*Іван – Ванюша*) в українській мові та **-ак** (*сан – сањак*) – у сербській мові.

Морфологічні комбінаторні зміни **не відбуваються** в іменниках **жіночого роду** на **-к-а** (*доля – долька, Марія – Марійка, кошуля – кошулька, каша – кашка, мама – мамка, ніч – нічка, яблуня – яблунька, дитина – дитинка, полонина – полонинка*) в українській мові; на **-ица** – сербської мови (*ружа – ружица, пчела – пчелица, гора – горица, трава – травица, баба – бабица, шума – шумица, песма – песмица, роса – росица, чела – челица, жена – женица, кајба – кајбица, цура – цурица, беба – бебица, пчела – пчелица, звезда – звездица, кућа – кућица, соба – собица, крава – кравица*); на **-оўла** – у новогрецькій мові (*η καρδιά – η кардоўла*).

Жіночий рід вирізняється найбільшою кількістю фонетичних комбінаторних змін, що відбуваються у чотирьох із п'яти демінутивів новогрецької мови, у шести із 24 демінутивів сербської мови та у 42 з 57 демінутивів української мови:

– лабіалізація фіналі основи при приєднанні суфіксів української мови: **-очк-а** (*колиска – колисочка, міра – мірочка, квітка – квіточка, кістка – кісточка, голова – головочка, повитка – повиточка, дитина – дитиночка, циганка – циганочка, ожина – ожиночка, година – годиночка, луцина – луциночка, галка – галочка, рута – руточка, м'ята – м'яточка, яблуня – ябліночка, ягода – ягідочка*), **-оньк-а** (*голова – головонька, дитина – дитинонька, колиска – колисонька, малина – малинонька, билина – билинонька, кістка – кістонька*);

– чергування /i/ у закритому складі з /o/, /e/ при додаванні демінутивних суфіксів: **-ка** (*ягода – ягідка, нога – ніжка, брага – бражка, береза – берізка, голова – голівка*), **-очка** (*яблуня – ябліночка, ягода – ягідочка*), **-енька** (*нога – ніженька*);

– чергування /e/ з фонетичним нулем при додаванні демінутивного суфікса **-инка** (*день – днинка*);

– консонантна акомодация фіналі основи (зміна **г, к, х** на **ж, ч, ш**) при приєднанні демінутивних суфіксів української мови: **-ка** (*мамка – мамця, рука – ручка, нога – ніжка, брага – бражка, пшениця – пшеничка*), **-енька** (*онука – онученька, пшениця – пшениченька, рука – рученька, нога – ніженька*) та **-ица** (*рука – ручица, льулька – льульчица, мајка – мајчица, овца – овчица, деца – дечица, птица – птичица*) – сербської мови;

– регресивна асиміляція за глухістю при приєднанні демінутивного суфікса **-ка** (*ягода – ягідка, нога – ніжка, брага – бражка, береза – берізка, голова – голівка*);

– регресивна акомодация за м'якістю при приєднанні демінутивних суфіксів: **-очк-а** (*яблуня – ябліночка*), **-енька** (*дуля – дуленька*), **-ечка** (*зозуля – зозулечка*) української мови та **-оўла** (*η αυγή – η ауґоўла*) – новогрецької мови;

– зміна наголосу із закінчення на голосну в корені відбувається при приєднанні демінутивних суфіксів **-ка** (голова – голівка, рука – ручка, нога – ніжка), **-инка** (хата – хатинка, день – днинка), **-очка** (голова – головочка), **-онька** (голова – галовонька), **-енька** (нога – ніженька, рука – рученька) української мови; **-ница** (година – годиница) – сербської мови та **-ούλα** (σάκος – σακούλα) **-οπούλα** (ο αγάς – η αγαδοπούλα, ο παπάς – η παπαδοπούλα) – новогрецької мови;

– вставка додаткової літери – нарощення основи в новогрецькій мові при приєднанні суфікса **-οπούλα** (ο αγάς – η αγαδοπούλα, ο παπάς – η παπαδοπούλα).

Відсутні комбінаторні морфологічні зміни при приєднанні демінутивних суфіксів **середнього роду: -άκι** (το κλαρί – το κλαράκι, το παιδί – το παιδάκι, το αρνί – το αρνάκι, το μαντρί – το μαντράκι, το πουλί – το πουλάκι, το κουτί – το κουτάκι, το μωρό – το μωράκι), **-ούδι** (ο γιός – το γιούδι) новогрецької мови, **-енце** (жагње – жагњенце, тиле – тиленце, крило – криленце, дете – детенце) – сербської мови та **-ятко** (дитя – дитятко, ягня – ягнятко), **-ячко** (зілля – зіллячко, листя – листячко, здоров'я – здоров'ячко), **-енько** (горе – горенько), **-ечко** (дерево – деревечко) – української мови.

Морфологічні комбінаторні зміни відбуваються у 19 із 27 демінутивів новогрецької мови та в семи із 14 демінутивів української мови середнього роду при приєднанні суфіксів такі, як:

– дієреза (спрощення): **-енько** (серце – серденько), **-ечко** (сонце – сонечко, серце – сердечко) в українській мові;

– консонантна акомодация фіналі основи (зміна **г, к, х** на **ж, ч, ш**) при приєднанні демінутивного суфікса середнього роду **-ко** (яблуко – яблучко) в українській мові;

– прогресивна акомодация за м'якістю (палаталізація) при приєднанні демінутивного суфікса **-це** (крило – крильце) в українській мові;

– зміна наголосу при приєднанні демінутивних суфіксів **-όπουλο** (ρήγας – ρηγόπουλο), **-άκι** (το χορτάρι – το χορταράκι, το λουλούδι – το λουλουδάκι, το λουκούμι – το λουκουμάκι, το μοναστήρι – το μοναστηράκι, το νάι – το νανάκι, το μάτι – το ματάκι, το αηδόνι – το αηδονάκι, το χάδι – το χαδάκι, το στήθος – το στηθάκι, το ρούχο – το ρουχαλάκι το ψάρι – το ψαράκι, το ποτάμι – το ποταμάκι, το αστέρι – το αστεράκι, το διαμάντι – το διαμαντάκιο φίλος – το φιλαράκι, το τραγούδι – το τραγουδάκι), **-ούδι** (ο άγγελος – το αγγελούδι, το παλικάρι – το παλικαρούδι) новогрецької мови та **-це** (крило – крильце), **-ячко** (спання – спаннячко) – української мови;

– вставка додаткового складу – нарощення основи при приєднанні суфікса **-άκι** (το ρούχο – το ρουχαλάκι, ο φίλος – το φιλαράκι) – у новогрецькій мові.

Демінутивного значення можуть набувати прикметники з суфіксом **-ούλης** (μικρός – μικρούλης) – у новогрецькій мові та суфіксами **-еньк-** (мала – маленька, нова – новенька, пристиглі – пристигленькі, здоровий – здоровенький, хороший – хорошенький, молода – молоденька, добра – добренька, тонка – тоненька), **-есеньк-** (малі – малесенькі, дрібні – дрібнесенькі), в яких комбінаторних фонетичних змін не відбувається, – в українській мові.

В 11 з 21 демінутивного прикметника української мови відбуваються комбінаторні морфологічні зміни:

– прогресивна акомодация за м'якістю (палаталізація) у прикметниках при приєднанні суфікса **-юсіньк-** (мале – малюсіньке);

– зміна наголосу при приєднанні суфіксів **-еньк-** (тепла – тепленька, зелені – зелененькі, біла – біленька, п'яна – п'яненька, рада – раденька, сірий – сіренький, рідний – рідненька, солодка – солоденька, студена – студененька), **-есеньк-** (рідні – ріднесенькі).

До дієслів української мови приєднується демінутивний суфікс **-к-** (спати – спатки), не утворюючи морфологічних комбінаторних змін та лабіалізуючи фіналь основи у двох демінутивних дієсловах із трьох при додаванні суфікса **-оньк-** (спати – спатоньки, рости – ростоньки).

У двох демінутивних прислівниках української мови відбуваються такі зміни:

- регресивна асиміляція за дзвінкістю при додаванні суфікса **-еньк-** (*тяжко – тяженько*);
- зміна наголосу (*тяжко – тяженько, біло – біленько*).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проаналізований матеріал морфологічної комбінаторики фольклорних демінутивів дає підстави для таких попередніх узагальнень. По-перше, комбінаторика демінутивних суфіксів **на морфологічному рівні** виражається в дистрибутивних особливостях морфів, тобто в їхній обмеженій дистрибуції. По-друге, морфологічні обмеження продуктивності демінутивних суфіксів у трьох мовах впливають на вибір суфікса відповідно до фіналі основи, кількості складів і типу наголосу основи.

Найбільшу кількість демінутивних суфіксів (33) було виявлено в українській мові, на відміну від менш продуктивних – новогрецької (9) та сербської (6) мов, тому найбільша кількість комбінаторних змін є характерною для українських демінутивів.

Морфологічні комбінаторні зміни з демінутивами новогрецької мови чоловічого роду та з демінутивами середнього роду сербської мови **не відбуваються**. Три з дев'яти демінутивів сербської мови чоловічого роду, а також 26 із 27 демінутивних іменників української мови **чоловічого роду**; чотири із п'яти демінутивних іменників новогрецької мови, шість із 24 демінутивних іменників сербської мови та 42 із 57 демінутивних іменників української мови **жіночого роду**; 19 із 27 демінутивів новогрецької мови та сім із 14 демінутивних іменників української мови **середнього роду** зазнають морфологічних комбінаторних змін. В іменниках жіночого роду комбінаторні зміни відбуваються у всіх трьох мовах.

Лабіалізація фіналі основи відбувається при додаванні демінутивних іменникових та прикметникових суфіксів чоловічого (**-ок**), жіночого (**-очк-**, **-оньк-**, **-юн-**) роду української мови та жіночого роду новогрецької мови (**-оўла**, **-опоўла**), якщо він починається на лабіалізований голосний /o/ чи /y/. Чергування /i/ у закритому складі з /o/, /e/ та чергування /e/ з фонетичним нулем найчастіше відбувається в іменниках чоловічого роду (**-ик**, **-ок**, **-очок**, **-инок**) та іменниках жіночого роду (**-ка**) в українській мові. Консонантна акомодация фіналі основи (зміна **г, к, х** на **ж, ч, ш**) відбувається в слов'янських мовах при додаванні до іменника суфіксів чоловічого (**-очок**, **-ечок**, **-ак**), жіночого (**-к-а**, **-иц-а**) та середнього (**-ко**) роду. Прогресивна палаталізація відбувається в іменниках чоловічого (**-юш**, **-ак**) та середнього роду (**-це**) української мови, а також у прикметниках української мови (**-юсіньк-**) при приєднанні демінутивного суфікса.

Для **іменників жіночого роду** характерні такі морфологічні комбінаторні зміни: регресивна асиміляція за глухістю при приєднанні демінутивного суфікса **-ка** в українській мові; регресивна акомодация за м'якістю при приєднанні демінутивних суфіксів **-очк-**, **-еньк-**, **-ечк-** в українській мові та зміна наголосу при приєднанні демінутивного суфікса **-оўла** – у новогрецькій мові.

Морфологічні комбінаторні зміни відбуваються лише з іменниками **середнього роду** української мови при приєднанні демінутивних суфіксів **-еньк-**, **-ечк-**, і це насамперед таке явище, як дієреза (спрощення).

Для новогрецької мови характерна комбінаторна морфологічна зміна – вставка – нарощення основи при приєднанні до іменника суфікса жіночого роду **-опоўл-а** та середнього роду **-ікі**.

Перспективи подальших досліджень пов'язані із зіставленням лексико-семантичної комбінаторики фольклорних демінутивів у колискових піснях у досліджуваних мовах.

ЛІТЕРАТУРА

Беркешук, І. С. (2016). Демінутиви та аугментативи – виразники українського менталітету. *Філологічні студії*, 14, 20-26.

- Довженок, Г. В. (1986). *Дитячий фольклор. Збірка. Бібліотека української усної народної творчості*. Київ: Дніпро.
- Жеребило, Т. В. (2016). *Словарь лингвистических терминов и понятий*. Назрань: Пилигрим.
- Корольова, А. В. (2002). *Типологія нарративних кодів інтимізації в художньому тексті* [монографія]. Київ: Київський національний лінгвістичний університет.
- Кочерган, М. П. (2000). *Вступ до мовознавства*. Київ: Академія.
- Кукушкіна, О. В. (2016). *Морфология современного русского литературного языка*. Москва: Издательство Московского университета.
- Фурист, Н. П. (2010). Особливості фольклорної інтимізації. *Сучасні дослідження з іноземної філології*, 8, 615-620.
- Јовановић, В. (2010). *Деминутивне и аугментативне именице у српском језику* [монографије]. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Jurafsky, D. (1996). Universal tendencies in the semantics of the diminutive. *Language*, 72(3), 533-578.
- Multi Text finder. Интересные решения*. (2017). Взято из <http://interesting-solutions.ru/MultiTextFinder.aspx>
- Та λακά νανουρίσματα ως ποιητικό είδος. (1996). Αθήνα.
- Учительца Драгана. Народне успаванке*. Взято из <https://draganauciteljica.wordpress.com/2016/01/20/narodne-uspavanke>.

REFERENCES

- Berkeschuk, I. S. (2016). Deminutyvy ta auhmentatyvy – vyraznyky ukrains'koho mentalitetu. *Filolohichni studii*, 14, 20-26.
- Dovzhenok, H. V. (1986). *Dytiachyj fol'klor. Zbirka. Biblioteka ukrains 'koi usnoi narodnoi tvorhosti*. Kyiv: Dnipro..
- Zherebilo, T. V. (2016). *Slovar' lingvisticheskikh terminov i ponjatij*. Nazran': Piligrim.
- Korol'ova, A. V. (2002). *Typolohiia naratyvnykh kodiv intymizatsii v khudozhn'omu teksti* [monohrafiia]. Kyiv: Kyivs'kyj natsional'nyj lnhvistychnyj universytet.
- Kocherhan, M. P. (2000). *Vstup do movoznavstva*. Kyiv: Akademiia.
- Kukushkina, O. V. (2016). *Morfonologija sovremennogo russkogo literaturnogo jazyka*. Moskva: Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta.
- Furyst, N. P. (2010). Osoblyvosti fol'klornoj intymizatsii. *Suchasni doslidzhennia z inozemnoi filolohii*, 8, 615-620.
- Јовановић, В. (2010). *Деминутивне и аугментативне именице у српском језику* [монографије]. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Jurafsky, D. (1996). Universal tendencies in the semantics of the diminutive. *Language*, 72(3), 533-578.
- Multi Text finder. Interesnye reshenija*. (2017). Vzjato iz <http://interesting-solutions.ru/MultiTextFinder.aspx>
- Та λακά νανουρίσματα ως ποιητικό είδος. (1996). Αθήνα.
- Uchitelica Dragana. Narodne uspavanke*. Vzjato iz <https://draganauciteljica.wordpress.com/2016/01/20/narodne-uspavanke>.

Дата надходження до редакції 01.12.2021

Ухвалено до друку 21.12.2021

Романенко Ольга Петрівна, аспірантка кафедри германської і фіно-угорської філології імені професора Г. Г. Почепцова Київського національного лінгвістичного університету e-mail: donnaolga@ukr.net		Сфера наукових інтересів Когнітивна лінгвокомпаративістика, комбінаторна семантика, мовні категорії, демінутивність